

ἜΟ Κύριος τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου. Rev. I. D. Jones M. A. D. D. μετὰφρασις Κωνσταντίνου Α. Βλάμου, Οἰκονόμου. Ἐν Θεσ-
νίκῃ 1927.

Ὁ Αἰδεσιμώτατος κ. Κωνσταντῖνος Βλάμος, Οἰκονόμος, σπουδά-
σας ἐν τῇ κατὰ Χάλκην γεγραφῆ Θεολογικῇ Σχολῇ ἐκ τῶν λογιωτέ-
ρων ἐφημερίων ἐν ταῖς νέαις χώραις, ἐξ Ἀλατσάτων τῆς Μ. Ἀσίας,
ἔδωροφόρησε τῇ Ἁγίᾳ Ἐκκλησίᾳ, κατὰ λαμπρὰν μετὰφρασιν ἐκ τοῦ
Ἀγγλικοῦ, τὴν ἄνω συγγραφὴν (σελ. κς' καὶ 222). Εἶνε ὄντως εὐ-
φρόσυτον ὅτι τελευταῖον πολλοὶ τῶν ἐφημερίων, μεθ' ὅλας τὰς οἰ-
κονομικὰς δυσχερείας τῶν, ἐργάζονται καὶ λόγῳ καὶ συγγραφαῖς γι-
νόμενοι οὕτως ὠφέλιμοι ταῖς Χριστιανικαῖς κοινωνίαις καὶ τῷ ποιμνίῳ
τῶν. Οἱ εὐσεβεῖς καὶ λόγιοι ἐφημέριοι, εἴπερ τινες καὶ ἄλλοι, δύνανται
να ἐργασθῶν καὶ να μορφώσουν τὰς κοινωνίας, αἵτινες ταράσσονται
καὶ συγκλονίζονται ὑπὸ πολλῶν καὶ ποικίλων κακοδόξων διδασκαλιῶν.

Ἡ συγγραφή αὕτη τοῦ σοφοῦ Ἀγγλοῦ κληρικοῦ κ. Jones ἀνα-
πτύσσει κυρίως τὸ ΙΑ' κεφάλαιον τοῦ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίου ἐν
ΙΕ' ὁμιλίαις, τὸ ὅποιον ἐξιστορεῖ τὸ θαῦμα τῆς Ἀναστάσεως τοῦ τε-
τραήμερου Λαζάρου. Ἐν ταῖς ὁμιλίαις ταύταις ἀναπτύσσονται σοφαὶ
ἀληθῶς διδασκαλίαι καὶ περὶ ἄλλων καὶ δὴ περὶ τοῦ προσώπου τοῦ
Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅστις εἶνε ὁ κύριος τῆς ζωῆς καὶ τοῦ
θανάτου. Ὁ συγγραφεὺς, κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τῶν ἀρχαίων Πατέρων
τῆς Ἐκκλησίας, ἀναπτύσσει εὐσεβοφρόνως καὶ μετὰ βαθύτητος τὸ κε-
φάλαιον ἐρημηγῶν ἕκαστον στίχον χωρὶς να εἰσέρχεται εἰς τὰς δογ-
ματικὰς ἐριδας τῶν διαφόρων Χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν. Κέντρον
καὶ βάσις τῆς διδασκαλίας εἶνε τὸ πρόσωπον τοῦ Κυρίου, ὅστις ἐγέν-
ετο ἄνθρωπος πρὸς ἀναγέννησιν καὶ σωτηρίαν τῆς ἀνθρωπότητος.

Ὁ σοφὸς συγγραφεὺς ἐκ μᾶς μόνον λέξεως ἢ ἐνὸς μορίου τοῦ
Εὐαγγελιστοῦ, ἐξάγει θερησκευτικὰς καὶ ἠθικὰς διδασκαλίας, αἵτινες
εἶνε ὠφέλιμοι. Οὐδὲν ὑπάρχει τὸ περιττόν· τὰ πάντα ἐκτίθενται ὑπὸ
τοῦ Εὐαγγελιστοῦ μετὰ σοφίας. Τὸ μόριον π. χ. οὖν ἐν στίχ. 9 («ὡς
οὖν ἤκουσεν ὅτι ἀσθενεῖ, τότε μὲν ἔμεινεν, ἐν ᾧ ἦν τόπω, δύο ἡμέ-
ρας») παρέχει ἀφορμὴν εἰς τὸν εὐσεβῆ συγγραφέα ν' ἀναπτύξῃ περὶ
τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ, ἐκδηλουμένης πολλάκις ἐν τῇ ἀναβολῇ καὶ
τοῖς ἀτυχήμασιν. «Ὁ Κύριος ἐπιτρέπει, λέγει, να μᾶς καταλαμβάνω-
σιν ἀτυχήματα καὶ θλίψεις καὶ ἀναβολαί, οὐχὶ **μολονάτι** μᾶς ἀγαπᾶ
ἀλλὰ **διότι** μᾶς ἀγαπᾶ. Ὁ Ἰησοῦς ἠγάπα τὴν Μάρθαν καὶ τὴν ἀδελ-
φὴν αὐτῆς καὶ τὸν Λάζαρον. «Ὡς οὖν ἤκουσεν ὅτι ἀσθενεῖ, τότε μὲν
ἔμεινεν ἐν ᾧ ἦν τόπω δύο ἡμέρας» (σελ. 34). Ἡ ἀγάπη τοῦ Ἰησοῦ
εἶνε καθολικὴ καὶ θαυσιλῆς εἰς πάντας. Ἠγάπα δὲ ὁ Ἰησοῦς τὴν Μα-
ρίαν καὶ τὴν ἀδελφὴν αὐτῆς καὶ τὸν Λάζαρον». Αἱ δύο ἀδελφαὶ διέ-
φερον κατὰ τὸν χαρακτῆρα, ἀλλ' «ἠγαπῶντο ἐξίσου παρὰ τοῦ Χρι-

στοῦ». Ἡ Μάρθα καὶ ἡ Μαρία θὰ παραμείνωσιν ἕσασί πρότυπα ἡμῶν, ἡ μὲν πρώτη τῆς ~~πρακτικῆς~~, ἡ δὲ δευτέρα τῆς ~~θεωρητικῆς~~ ~~ιδιοσυγκρασίας~~. «Ἡμεῖς οἱ ἄνθρωποι ἀγαπῶμεν ἐκείνους οἵτινες εἶνε ὅμοιοι ἡμῶν πνευματικῶς καὶ ἀπωλούμεθα ὑπὸ τῶν πνευματικῶν ἀνομοίων πρὸς ἡμᾶς. Ἄλλ' ἐν τῷ Ἰησοῦ οὐδὲν τὸ μεροληπτικὸν ἢ μονομερὲς ὑπάρχει. Ἦτο προσωπικότης καθολικῆ» (σελ. 23).

Ἐξόχως δὲ ἀναπτύσσει τὸ ζήτημα τοῦ θανάτου, ὅστις δὲν εἶνε ὁ τελικὸς νικητῆς. Ὁ Κύριος δὲν φιλοσοφεῖ περὶ τῆς ἀθανασίας· τὴν διαβεβαίωνει διότι δὲν ἐπιθανολόγει, οὔτε ἐξήταζεν· *ὠμίλει ἀυθεντικῶς καὶ ἐγκύριως*. Ἰδοὺ ἡ ἀπάντησις εἰς τὸ αἰνίγμα τοῦ θανάτου «ἀναστήσεται ὁ ἀδελφός σου», διότι αὐτὸς εἶνε ἡ Ἄναστασις καὶ ἡ Ζωή. Τῶν ἄλλων δὲ διδασκάλων διέφερον ὁ Ἰησοῦς, διότι «προσέφερον εἰς τοὺς ἀνθρώπους ἑαυτὸν καὶ οὐχὶ ἀφηρημένην τινα ἀλήθειαν». Ἡ διδασκαλία ἀληθῶς τοῦ Κυρίου εἶνε ἀνασπατάτως συνδεδεμένη μετὰ τοῦ προσώπου Του καὶ ἡ θερμὴ πρὸς Αὐτὸν πίστις εἶνε ἀπαραίτητος ὄρος τῆς ἀνακαινίσεως καὶ σωτηρίας παντὸς ἀνθρώπου.

Ἄν ἀναλύομεν τὴν ὅλην ὥραιαν συγγραφὴν. Μόνον λέγομεν ὅτι ἡ προσεκτικὴ ἀνάγνωσις αὐτῆς εἶνε διδακτικὴ, ὠφέλιμος καὶ δὴ ἐνσχέει ἐν τῇ πίστει εἰς τὸ θεανδρικὸν πρόσωπον τοῦ Κυρίου. Ἡ δὲ μετάφρασις τοῦ λόγιου ἐφημερίου τῆς Θεσ/νίκης κ. Κωνσταντίνου Βλάμου εἶνε λαμπρά, σαφὴς καὶ μὲ γλῶσσαν ρέουσαν. Ὁ μεταφραστὴς δὲ ἐπλούτησεν αὐτὴν ἐνιαχοῦ μὲ σημειώσεις καὶ παραπομπάς. Εὐχόμεθα τέλος αὐτῷ ὅπως ὁ Κύριος παρέχη ὑγίαιαν καὶ δωροφορῆ τοιαῦτα σπουδαῖα ἔργα τῇ Ἐκκλησίᾳ.

† Ὁ Γόρτυνος καὶ Μεγ. πόλεως ΠΟΛΥΚΑΡΠΟΣ (Συνδοινός)

Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου, Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν, Σχέσεις Ὁρθοδόξων καὶ Διαμαρτυρομένων, ἀπὸ Ἰερεμίου β' μέχρι Κυρίλλου Λουκάρεως, (Ἐκ τῆς «Νέας Σιών») Ἐν Ἱεροσολύμοις 1927. Ὁ σ. ἐδημοσίευσεν μέχρι τοῦδε σειρὰν πραγματειῶν ἀναγομένων εἰς τὸν ἱστορίαν τῶν σχέσεων τῶν Ὁρθοδόξων πρὸς τοὺς Ἑτεροδόξους κατὰ τὴν ἱστ. αἰῶνα.

α) Ἐπὶ τῶν σχέσεων τῶν Ὁρθοδόξων πρὸς τοὺς Ἑτεροδόξους κατὰ τὸν ἱστ. αἰῶνα «Θεολογία» Γ, 1925, σ. 26—33.

β) Πρῶται σχέσεις Ὁρθοδόξων καὶ Λατίνων μετὰ τὴν ἄλωσιν ΚΠόλεως, Ἐν Ἱεροσολύμοις 1908.

γ) Πρῶται σχέσεις τῶν Ὁρθοδόξων πρὸς τοὺς Διαμαρτυρομένους κατὰ τὸν ἱστ. αἰῶνα, Ἐν Ἀθήναις 1924.

δ) Σχέσεις Ὁρθοδόξων καὶ Λατίνων κατὰ τὸν ἱστ. αἰῶνα, Ἐν Ἀθήναις 1925.

ε) Σχέσεις Ὁρθοδόξων καὶ Διαμαρτυρομένων ἀπὸ Ἰερεμίου β. μέχρι Κυρίλλου Λουκάρεως, Ἐν Ἱεροσολύμοις 1927.

Αἱ πραγματεῖαι αὗται ἀποτελοῦσιν ἢ μὲν πρώτη τὴν Εἰσαγωγὴν, αἱ δὲ λοιπαὶ κεφάλαια μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς ἱστορικῆς πραγματείας, ἧτις συνετάχθη τὸ πρῶτον ἐν τῇ Θεολογικῇ Σχολῇ τοῦ Σταυροῦ ἐν Ἱεροσολύμοις πρὸ εικο-

σαστίας, εἰς τὴν μεγαλώνυμον δ' ἐκείνην Σχολὴν ἀφιερῶται ἡ τελευταία τῶν πραγματειῶν.

Ἐν αὐτῇ ἐκτίθενται αἱ πολύκροτοι ἀπόπειραι πρὸς ἔνωσιν τῶν Διαμαρτυρομένων μετὰ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ἐπὶ Ἱερεμίου β. καὶ μετ' αὐτὸν μέχρι Κυρίλλου Λουκάρεως ἐπὶ Μελκίτου τοῦ Πηγᾶ, ἀναλύονται καὶ κρίνονται τὰ σχετικὰ κείμενα, ἐκτίθενται πάντα τὰ συναφῆ γεγονότα καὶ ἡ κατάστασις τῆς Ἐκκλησίας κατὰ τὴν τελευταίαν τριακονταετίαν τοῦ 1στ. αἰῶνος καὶ ἐν γένει αἱ κατὰ τὸ διάστημα ἐκεῖνο συναφθεῖσαι ποικίλαι σχέσεις μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Διαμαρτυρομένων τῆς Γερμανίας καὶ ἄλλων χωρῶν, σχέσεις οὐ μόνον θρησκευτικαὶ ἀλλὰ καὶ φιλολογικαί. Ἐκτὸς ἄλλων κειμένων, παρατίθεται τὸ πρῶτον δημοσιευομένη παρ' ἡμῖν, ἐν ἑλληνικῇ μεταφράσει ἡ αἴτησις τῶν ἐν Πολωνίᾳ Διαμαρτυρομένων πρὸς τοὺς Πατριάρχας τῆς Ἀνατολῆς περὶ ἐνώσεως (σελ. 66—71), ἔλαβε δὲ ὑπ' ὄψει ὁ σ. ἅπασαν τὴν ἀπεραντον φιλολογίαν τῶν ἐξεταζομένων ζητημάτων καὶ ἐξέθηκεν αὐτὰ μετὰ πάσης τῆς δυνατῆς ἀκριβείας. Τὸ ἐκ τῶν σχέσεων ἰδίως τοῦ Ἱερεμίου β. πρὸς τοὺς ἐν Τυβίγγῃ Διαμαρτυρομένους Θεολόγους καὶ τῆς πρὸς αὐτοὺς ἀλληλογραφίας τοῦ Ἱερεμίου συμπέρασμα καὶ ἡ γενικὴ κρίσις τοῦ σ. ἔχουσι ὡς ἑξῆς :

Ἡ σημασία αὐτῆς εἶνε ἐκ πάσης ἀπόψεως μεγίστη. Ἀναμφιβόλως οἱ Προτεστάνται ἤχθησαν εἰς τὰς πρὸς τὸν Πατριάρχην ΚΠόλεως σχέσεις οὐχὶ ἐξ ἀπλῆς ἐπιθυμίας τοῦ εὐρεῖν παρὰ τοῖς ἐχθροῖς τοῦ παπισμοῦ Ἑλλησι καλὸν τι ἐν τῇ διδασκαλίᾳ καὶ ἐν τῇ ζωῇ, ἀλλ' ἐπὶ τῷ προφανεῖ σκοπῷ τοῦ ἐνωῶσαι τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν μετὰ τοῦ Προτεσταντισμοῦ. Ἀλλ' ὁ Πατριάρχης Ἱερεμίας εὐθύς ἀμέσως προσεκάλεσε τοὺς Προτεστάντας ἵνα ἐνωθῶσι μετὰ τῆς Ὁρθοδόξου Ἀγίας καὶ Καθολικῆς Ἐκκλησίας. Αἱ ἀποκρίσεις αὐτοῦ εἰσι δογματικὸν ἅμα καὶ ἱστορικὸν μνημεῖον ὑψίστης σπουδαιότητος. Δι' αὐτῶν ἐδείχθη ὅτι ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία τοῦ 1στ. αἰῶνος περισώζει τὴν πίστιν καὶ διδασκαλίαν τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας, ὅτι «παρὰ τοῖς Ἑλλησιν, ὅπερ δὴ μέγιστον τὰ τοῦ χριστιανισμοῦ ἔτι ἰσχύουσιν . . . ἐπιμελῶς τηρούμενα». Αἱ ἀποκρίσεις συνετάχθησαν, καθ' ὃν τρόπον καὶ σήμερον ἠδύναντο νὰ συνταχθῶσιν, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀρχαίων Πατέρων καὶ Διδασκάλων τῆς Ἐκκλησίας. Οἱ συντάκται δ' αὐτῶν, χειραγωγοῦμενοι ὑπὸ τῆς Ὁρθοδόξου συνειδήσεως, ἐξέφρασαν τὴν κοινὴν πίστιν καὶ τὸ φρόνημα τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν Προτεσταντισμόν, ὃν ἐπισημῶς τὸ πρῶτον ἤδη ἐπέκρινεν αὐτῇ, ἀποδείξασα ὅτι μεταξὺ τῆς διδασκαλίας αὐτῆς καὶ τῆς τοῦ Προτεσταντισμοῦ ὑφίστανται μὲν ἀδιάλλακτοι ἀντιθέσεις ἐπὶ θεμελιωδῶν ζητημάτων τῆς πίστεως, ἀλλ' ὅτι δύνανται νὰ ὑπάρχωσι μεταξὺ αὐτῶν φιλικαὶ σχέσεις.

A.

Emanuel Ring, Israels Rechts leben im Lichte der neuentdeckten Assyrischen und Hethitischen gesetzes urkunden, Stockholm-Leipzig 1926.

Πόσον γόνιμοι καὶ ὠφέλιμοι εἰς ἀποτελέσματα διὰ τὴν ἐπιστήμην τῆς Π.Δ. ἀπέβησαν αἱ κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετηρίδας ἐν Παλαιστίνῃ, Συρίᾳ, Μεσο-

ποταμῖα καὶ Αἰγύπτῳ ἐνεργηθεῖσαι ἀνασκαφαὶ εἶνε γνωστὸν παντί, ἀσχολουμένων περὶ τὴν Π.Δ. Δι' αὐτῶν καθίσταται γνωστὸν νὰ γνωσθῇ ἔν τινι μέτρῳ ὁ πολιτισμὸς τῶν ἀρχαίων τούτων λαῶν, εἰς δὲ τὴν ἐπιστήμην τῆς Π.Δ. νὰ ἐξετάσῃ καὶ καθορίσῃ τὴν σχέσιν τοῦ Ἰσραὴλ πρὸς τοὺς γειτονικοὺς αὐτῷ λαοὺς. Ὁραίαν συμβολὴν ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου ἀκριβῶς παρέχει ἡ ὑπὸ τὸν ἄνω τίτλον πραγματεία. Ὁ σ. ἐπὶ τῇ βάσει τῆς κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς παρούσης δεκαετηρίδος δημοσιευθείσης συλλογῆς Ἀσσυριακῶν νόμων, εὐρεθέντων κατὰ τὰς ἐν Ἀσσοῦρ, τῇ ἀρχαίᾳ παρὰ τῇ δεξιᾷ ὄχθῃ τοῦ Τίγρητος πρωτεύουσῃ τοῦ Ἀσσυρ. κράτους, γενομένης ἀνασκαφῆς ὑπὸ τῆς γερμαν. Orient-gesellschaft (1903—1914), παραβάλλει ἐν τῷ πρώτῳ μέρει τῆς πραγματείας αὐτοῦ τὸ Ἰσραὴλ. δίκαιον πρὸς τὸ τῶν Ἀσσυρίων καὶ δὴ πραγματεύεται : τὸ οἰκογενειακόν, τὸ ἐμπράγματον, τὸ ἐνοχικόν, τὸ δικονομικόν καὶ τὸ ποινικόν δίκαιον. Καταδεικνύει τὰς ὑφισταμένας ὁμοιότητας, δὲν παραλείπει ὅμως ἰσχυρῶς νὰ τονίσῃ καὶ τὰς ὑπαρχούσας μεγάλας διαφορὰς τονίζων ὅτι ἡ θρησκεία παρὰ τῷ Ἰσραὴλ εἶνε οὕτω στενῶς συνυφασμένη μετὰ τοῦ Ἰσρ. δικαίου, ὥστε νὰ προσδίδῃ εἰς αὐτὸ ἰδιαίτερον φιλόνηρον χαρακτῆρα, ἐνῶ «ὁ ὁμός καὶ σκληρὸς χαρακτῆρ τῆς ἀσσυρ. λατρείας συνετέλεσεν, ὥστε ἡ νομοθεσία νὰ περιλάβῃ τόσον πολλὰς βαρβάρους καὶ ἀπανθρώπους διατάξεις». Μετὰ λεπτομερῆ ἔρευναν καταλήγει ὁ σ. εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι αἱ διαφοραὶ μεταξὺ Ἰσρ. καὶ Ἀσσυρ. δικαίου εἶνε τόσον μεγάλα ὥστε ν' ἀποκλείηται ἐπίδρασις τις τοῦ Ἀσσυρ. ἐπὶ τοῦ Ἰσρ. δικαίου.

Ἐν τῷ β. μέρει παραβάλλεται κατὰ τὴν αὐτὴν κατάταξιν τῆς ὕλης τὸ Ἰσρ. δίκαιον πρὸς τὸ τῶν χετιτικῶν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν κατὰ τὰς ὑπὸ τοῦ H. Winckler παρὰ τὸ χωρίον Boghazkōi (ἀντ. Ἀγκύρας) γενομένης ἀνασκαφῆς (1906—1907) εὐρεθέντων νόμων τοῦ ἀρχαίου χετιτικοῦ κράτους. Καὶ ἐνταῦθα ὁ σ. καταδεικνύει τὰς ὑπαρχούσας διαφορὰς μεταξὺ τῶν δύο δικαίων, τὰς δὲ ὑφισταμένας ὁμοιότητας ἐξηγεῖ ἐκ τοῦ ὅτι ἀμφότεροι ἤντησαν ἐκ τοῦ βαβυλων. δικαίου (κόδ. Hammurabi), ἀποκλείει οἰανδήποτε ἐξάρτησιν τοῦ Ἰσρ. ἀπὸ τοῦ χετιτικοῦ. Οἱ νέοι ἀνακαλυφθέντες νόμοι, παρατηρεῖ ἐν τέλει ὁ σ., καταδεικνύουσιν ὅτι ἡ Ἰσρ. νομοθεσία ἔνεκα τῆς στενῆς σχέσεως θρησκείας καὶ δικαίου φέρει θρησκευτ. ἠθικὸν χαρακτῆρα, πρὸς ὃν ἀνάλογον πιθανῶς δὲν θὰ δυνηθῶμεν νὰ εὐρωμεν παρ' ἄλλοις λαοῖς — Ἡ ἐργασία αὕτη, πρὸς τοὺς προτερήμασι, τὰ ὁποῖα εὐκόλως τις παρατηρεῖ εἰς ἕκαστον κεφάλαιον, ἔχει ἰδίως τοῦτο τὸ προτέρημα, ὅτι τὰ ζητήματα ἐρευνῶνται ἀντικειμενικῶς καὶ ἀποφεύγονται αἱ βεβιασμένα ἐρμηνεῖαι τῶν διαφόρων χωρίων, τὰς ὁποίας παρατηρεῖ τις εἰς τοιοῦτου εἴδους συγγραφάς. Ὅσον ὁ χρόνος παρέρχεται καὶ τὰ εὐρήματα πολλαπλασιάζονται τόσον ἡ ἐπιστημονικὴ ἐρευνα ἐπὶ τοῦ ζητήματος τῆς σχέσεως τοῦ Ἰσραὴλ πρὸς τοὺς λοιποὺς ἀρχαίους γειτονικοὺς πρὸς αὐτὸν λαοὺς θὰ βαίνη ἐπὶ ἀσφαλεστέρῃ βάσει, ἀπαλλασσομένη βαθμιαίως τῶν προκαταλήψεων καὶ τοῦ ὑπερβάλλοντος ζήλου, ὅστις πᾶσαν εὐρεσιν νέων κειμένων συνοδεύει, παρακλύων τὴν αὐστηρὰν ἐπιστημ. ἔρευναν.

Emanuel Bin Gorion Vom Ursprung der israelitischen Religion, — Berlin 1926.

Ἐν τῇ ἐκτυπωθείσῃ ταύτῃ διαλέξει παρέχει ὁ σ. ἐν συντόμῳ τὸ περιεχόμενον τοῦ ὑπὸ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Micha Joseph Bin Gorion καταληφθέντος καὶ τμηματικῶς τελείως ἤδη ἐκδοθέντος ἔργου «Sinai und Garigim». Τὸ ἔργον, καίτοι δὲν προέρχεται ἐκ θεολογ. κύκλου, εἶνε ἀξίον μελέτης καὶ ἕνεκα τῆς ἐν αὐτῷ διατυπωμένης θεωρίας καὶ ἕνεκα τῶν νέων κριτηρίων, τὰ ὁποῖα προσπαθεῖ νὰ εἰσαγάγῃ εἰς τὴν ἐξηγητικὴν ἐπιστήμην τῆς Π. Α. πρὸς διαχωρισμὸν τῶν διαφορῶν πηγῶν ἐν τῇ Ἑξατεύχῳ.

Ἐν πρώτοις πρὸς ἔρευναν τῆς Π. Α. ποιεῖται ὁ σ. εὐρῆσαν χρῆσιν τῆς μέχρι τοῦδε ὀλίγον ἐκτιμηθείσης Ραββινικῆς φιλολογίας καὶ γενικῶς τῆς ἑκτὸς τῆς Βίβλου Ἰουδ. γραμματείας, ἥτις κατὰ τὸν σ. περιέχει ἀρχαίας παραδόσεις, ὧν πολλαὶ εἶνε ἀρχαιότεραι καὶ αὐτῆς τῆς Βίβλου. Σπουδαιότερα εἶνε ἡ δευτέρα μέθοδος, δι' ἧς προσπαθεῖ ν' ἀποδείξῃ τὴν ἐν τῷ ἔργῳ «Sinai und Garigim» διατυπωμένην θέσιν. Γνωστὸν ὅτι κύριον μέχρι τοῦδε κριτήριον τοῦ διαχωρισμοῦ τῶν ἐν τῇ Ἑξατεύχῳ πηγῶν εἶνε ἡ διαφορὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ Θεοῦ, Jahve καὶ Elohim. Ἄλλὰ δὲν πρέπει ν' ἀρκεσθῶμεν εἰς ἐν μόνον κριτήριον, παρατηρεῖ ὁ σ., θὰ ἔπρεπε κατὰ τὴν αὐτὴν μέθοδον νὰ χωρίσωμεν τὰ κεφ., εἰς τὰ ὁποῖα οἱ Ἑβραῖοι ὀνομάζονται ἀπλῶς «*l a d s*» ἀπ' ἐκείνων, εἰς τὰ ὁποῖα καλοῦνται «*I s r a ἢ l*» καὶ πάλιν τὰ χωρία, εἰς τὰ ὁποῖα τὸ ἄτομον ὀνομάζεται «*ādām*» ὅπ' ἐκείνων, εἰς τὰ ὁποῖα καλεῖται *l s ἢ β a s ā r ἢ ν έ φ ε s*. Πέραν ὧν τῶν διαφορῶν τούτων, «αἰτινες μᾶλλον ἀνήκουσιν εἰς τὸ φιλολογικὸν πλαίσιον», εὐρίσκει ἕτερον νέον κριτήριον, τοὺς διαφοροὺς γεωγραφικοὺς τόπους, ἐν οἷς αἱ διάφοροι νομοθεσίαι δίδονται. Τὴν μέθοδον ταύτην συστηματικῶς ἐφαρμοζὼν προσπαθεῖ νὰ καθορίσῃ τὴν χρονικὴν σειρὰν τῶν διαφορῶν νομοθεσιῶν ἐν τῇ Ἑξατεύχῳ καὶ νὰ συγκρίνῃ αὐτὰς πρὸς ἀλλήλας. Τὸ θέμα, τὸ ὁποῖον πραγματεύεται ὁ σ., εἶνε ἂν ἡ ἐν Σινᾷ νομοθεσία εἶνε ἀρχαιότερα τῆς ἐν Γαριζεῖμ. Ὡς κείμενα ἀναφερόμενα εἰς τὴν ἐν Γαριζεῖμ νομοθεσίαν, ἐκλαμβάνει Δευτ. 11, 26—32. 27, 1 ἔξ. 29, 9 ἔξ. Ἰησ Ναυ. 8, 30 ἔξ. καὶ 24, 1 ἔξ. Πάντα τὰ κεφάλ. ταῦτα ἀνήκον ἀρχικῶς, κατὰ τὸν σ., εἰς τὸ βιβλίον Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ καὶ ἀποτελοῦσι τὸ περιεχόμενον τῆς ἐν Γαριζεῖμ νομοθεσίας, μεταβάλλει δὴλον ὅτι τὰς ὁμλίαις τοῦ Μωϋσέως εἰς ὁμλίαις Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ καὶ μεταθέτει αὐτὰς ἐκ τῆς Μωσῆ εἰς τὸ ὄρος Γαριζεῖμ. Τὸ περιεχόμενον αὐτῶν ἐξετάζων καταλήγει εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἡ ἐν τοῖς κεφ. τούτοις περιεχομένη νομοθεσία εἶνε ἡ ἀρχαιότερα, οὐδὲ ἦτο ἄλλως τε δυνατόν. προηγουμένως, παρατηρεῖ ὁ σ., ἐν τῇ ἐρήμῳ νὰ εἶχε δοθῆ ἰθρσκ. καὶ πολιτικὴ νομοθεσία, διὰ πάσας τὰς ἐποχὰς ἰσχύουσα, πρὶν τῆς κατακτήσεως τῆς χώρας. Ἐπὶ Ἰησ. Ναυ. 24, 1 ἔξ. σθηριζόμενος ἐπεκτείνει τὴν θεωρίαν αὐτοῦ δεχόμενος, ὅτι παρὰ τὸ ὄρος Γαριζεῖμ ὄχι μόνον ἡ πρώτη νομοθεσία ἐδόθη, ἀλλὰ καὶ ἡ πρώτη σύναψις διαθήκης ἄλοκλήρου τοῦ λαοῦ μετὰ τοῦ Jahve ἐγένετο ἀφοῦ ὁ Ἰησοῦς τοῦ Ναυῆ μετὰ τοῦ οἴκου αὐτοῦ κατῴρθωσε νὰ προσηλυτίσῃ πάσας τὰς φυλάς εἰς τὴν θρησκείαν τοῦ Jahve. Φυλαὶ δηλ. ἐκ τῆς ἐρήμου διέβησαν τὸν ποταμὸν, καὶ ὅτε

ἐγένοντο κάτοχοι τῆς χώρας συνηνώθησαν εἰς κοινότητα, ἢ συνένωσις δ' αὐτῆ ἀπῆται καὶ κοινὸν Θεόν. Ὁ Ἰησοῦς τοῦ Ναυῆ, ὅστις μόνος μετὰ τοῦ οἴκου αὐτοῦ ἐλάτρευε τὸν Jahve, προσηλυτίζει τὸν λαόν, προσκαλεῖ αὐτὸν εἰς Συχέμ, ἐπακολουθεῖ ἡ σύναξις τῆς συνθήκης τοῦ λαοῦ μετὰ τοῦ Jahve καὶ δίδεται ἡ πρῶτη νομοθεσία, ἧς κυρίως πυρῆν «ὁ δωδεκάλογος» (Δευτ. 27,1-26), οὗτος, ὅστις Θεὸν νὰ θεωρῶμεν πλέον ὡς ἰδρυτὴν τῆς Ἰσρ. θρησκείας τὸν Ἰησοῦν τοῦ Ναυῆ καὶ τὸν δωδεκάλογον ἐν Συχέμ ἀρχαιότερον τοῦ δεκαλόγου ἐν Σινῶ. Περαιτέρω συγκρίνει ὁ σ. τὸν «δωδεκάλογον» μετὰ τοῦ «δεκαλόγου» ζητῶν ν' ἀποδείξῃ ἐκ τῆς μορφῆς καὶ τοῦ περιεχομένου ὅτι ὁ πρῶτος εἶνε ἀρχαιότερος τοῦ δευτέρου. Ἐν τέλει δὲν ἐννοεῖ ὁ σ. ν' ἀφήσῃ ἀναπάντητον καὶ τὴν ἐρώτησιν, διατι δὲν ἐπετρέπη εἰς τὸν Μωϋσῆν νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν γῆν τῆς Ἐπαγγελίας. Τὴν ἐν Ἀριθ. 14,1 ἐξ. διήγησιν πρὸς τὴν ἐν Ἑξοδ. 17,1 ἐξ. συνδυάζων ἐξάγει τὸ συμπέρασμα, ὅτι κατὰ τὴν μάχην τῶν Ἰσραηλιτῶν πρὸς τὸν Ἀμαλήκ ὁ Μωϋσῆς ἐγκατέλειπε τὸν Ἰσραήλ, διὸ καὶ ἐνίκηθησαν, ὁ Ἰησοῦς τοῦ Ν. ὅμως τίθεται ἐπὶ κεφαλῆς καὶ μετατρέπει τὴν ἥτταν εἰς νίκην, γενόμενος ἀπὸ τῆς στιγμῆς ταύτης ἀρχηγός, ἐνῶ ὁ Μωϋσῆς ὑπόχωρεῖ. Ἐν τέλει ἀφίνεται νὰ ἐννοηθῇ εὐκόλως, ὅτι ὁ Μωϋσῆς ἐφονεύθη ὑπὸ τοῦ Ἰησ. Ν. προσαγομένων ὡς ἀποδείξεων τοῦ Ἑβραίου ἱστορικοῦ τοῦ παρελθόντος αἰῶνος Hirsch καὶ τοῦ Goethe.

Καίτοι τὰ στενὰ ὄρια κριτικοῦ σημειώματος δὲν ἐπιτρέπουσιν εὐρείαν ἀνάλυσιν καὶ κριτικὴν τῆς παρούσης ὑποθέσεως, νομίζω ὅμως ἀναγκαῖον νὰ θιχθῶσι σημεῖα τινα.—Τὰ ἐκ τοῦ Δευτερ. ὑπὸ τοῦ σ. ἐκλαμβανόμενα κεφάλαια, ὡς ἀνήκοντά εἰς τὴν ἐν Γαριζεῖμ νομοθεσίαν, οὐδὲν σημεῖον περιέχουσιν, ἐπιτρέπον τὴν μετάθεσιν αὐτῶν ἐκ τῆς πέραν τοῦ Ἰορδάνου χώρας εἰς τὸ Γαριζεῖμ καὶ τὴν μεταβολὴν αὐτῶν εἰς ὁμιλίαν τοῦ Ἰησ. Ν. Ἡ λέξις hajjom (σήμερον) δηλοῖ πάντοτε ἐν τῷ Δευτερ. τὸν χρόνον τῆς διατριβῆς ἐν Μωάβ καὶ οὐδέποτε τὸν χρόνον ἐν Συχέμ. (πρβλ. ἐκ τῶν πολλῶν χωρίων Δευτ. 5,1,8,1. 6,1 27,2.) Ἀποβαίνει ἀκατανόητον διατι ὁ σ. μόνον εἰς τὰ κεφ. 11.27.29 ἐκλαμβάνει τὸ hajjom, ὡς ἀναφερόμενον εἰς τὸν χρόνον ἐν Συχέμ. Συνεπέστερος θὰ ἦτο, ἐάν πάντα τὰ κεφ. τοῦ Δευτ., εἰς τὰ ὅποια ἡ αὐτὴ λέξις παρουσιάζεται συνδεδεμένη μετὰ νομοθεσίας, κατηγορεῖται εἰς τὴν ἐν Γαριζεῖμ νομοθεσίαν Ὅτι δὲ ἡ ἐν τοῖς κεφ. τούτοις περιεχομένη νομοθεσίαν δίδεται πέραν τοῦ Ἰορδάνου ὡς διάγραμμα τῆς ἐν Γαριζεῖμ μετὰ τὴν κατάκτησιν τῆς χώρας δοθησομένης τοιαύτης, γίνεται φανερὸν ἐκ τῆς συναφείας (πρβλ. ἰδίως 11,8.13. 27,2.) Ἐπίσης τὸ τόσον ὑπὸ τοῦ σ. τονιζόμενον χωρίον Δευτ. 29,10 δὲν δικαιολογεῖ τὴν ἀπόσπασιν ὀλοκλήρου τοῦ κεφαλ. ἐκ τῆς σειρᾶς, εἰς ἣν εὐρίσκεται, πιθανὸν νὰ εἶνε βραδυτέρα προσθήκη, πιθανὸν ἔστω νὰ δεικνύῃ καὶ τὴν βραδυτέραν συγγραφὴν ὀλοκλήρου τοῦ κεφ. δὲν ἀναγκάζει ὅμως ν' ἀντικαταστήσωμεν τὸν Μωϋσέα διὰ τοῦ Ἰησ. Ν. Τὴν ἀπάντησιν εἰς τὴν ἐρώτησιν τοῦ Bin Gorion, πῶς ἤδύνατο νὰ εἴπῃ ὁ Μωϋσῆς εἰς τὸν λαόν «ἐν τῇ ἡμέρᾳ ταύτῃ γέγονας εἰς λαὸν κυριόφ. τῷ Θεῷ σου», ἀφοῦ εἶχε προσηγηθῆ ἡ ἐν Σινῶ διαθήκη, δίδει τὸ Δευτ. 29,4. Ἄλλ' εἰς ὅ,τι κυρίως προσκόπτει ἡ ὑπόθεσις τοῦ Bin Gorion εἶνε αὐτὸ κεφ. Ἰησ. Ναυ. 24, ἐπὶ τοῦ ὁποίου στηρίζει τὴν περὶ «προσηλυτισμοῦ»

ὑπόθεσιν. Τὸ ὅλον κεφ. ἀσκέτως ἂν εἶνε βραδυτέρα ἐπεξεργασία ἢ ὄχι, οὐδὲν ἴχνος προσηλυτισμοῦ φέρει· ὁ λαὸς φαίνεται γνωρίζων ἤδη τὴν λατρειαν τοῦ Jahve, δὲν δεχεται ἤδη δια πρῶτην φορὰν αὐτήν. Ὁ στίχ. 14 ἀφίνει μόνον νὰ εἰκάζωμεν ὅτι ἐνταῦθα πρόκειται περὶ ἐκπτώσεως ἐκ τῆς θεορ. σκείας τοῦ Jahve, ὅπερ ἀντικρως ἀντιτίθεται εἰς τὴν ὑπόθεσιν τοῦ Bin Gorion. Ἀφίνει δὲ ἀνεξήγητον ὁ σ. διατὶ οἱ μεταθέσαντες τόσον ἀτέχνως τὰ κεφ. τῆς ἐν Γαριζεῖμ νομοθεσίας ἐκ τοῦ βιβλίου Ἰησ. Ν. εἰς τὸ Δευτερ. ἐγκατέλιπον ἄδικτον τὸ κεφ. τοῦτο, ὅπερ ἀποτελεῖ τὴν κατακλειδα τῆς νομοθεσίας. Πρὸς τούτους δέον νὰ ὑπομνησθῇ εἰς τὸν σ. ὅτι ἐζήτησε νὰ στηρίξῃ τὴν θεωρίαν αὐτοῦ ἐπὶ κεφάλ., περὶ τοῦ ὁποίου ἡ κριτικὴ ἐπιστήμη εἶνε πεπεισμένη ὅτι φέρει σαφῆ τὰ ἴχνη βραδυτέρας ἐπεξεργασίας. Εἴτε δεχθῶμεν ὅτι ὁλόκληρον τὸ κεφ. ἀνάγεται εἰς βραδυτέραν ἐποχὴν, εἴτε μέρη μόνον αὐτοῦ ὀφείλονται εἰς μεταγενεστέραν ἐπεξεργασίαν, ἀρκετὸν ὅτι οὐδόλως ἱστάμεθα ἐπὶ ἀσφαλοῦς ἱστορικοῦ ἐδάφους, εὐνόητον δὲ ὅτι ἐπὶ τοιαύτης βάσεως δὲν δύναται νὰ στηριχθῇ ἡ ὑπόθεσις τοῦ προσηλυτισμοῦ. Εἰς οὐδὲν δὲ χωρίον τῆς Π. Δ. θὰ δυνηθῇ νὰ εὗρῃ ὁ σ. καὶ τὸν ἐλάχιστον ἐπὶ τοῦ ὑποτιθεμένου τούτου γεγονότος ὑπαινιγμόν. Ἀνεπιτυχῆς δ' ἐπίσης καταδεικνύεται ἡ προσπάθεια τοῦ σ. ν' ἀποδείξῃ ἐκ τοῦ περιεχομένου τοῦ «δωδεκαλόγου» ὅτι οὗτος εἶνε ἀρχαιότερος τοῦ δεκαλόγου. Ἀπλῆ ἀντιπαραβολὴ τῶν δύο τούτων ἀκριβῶς ἐπὶ τῶν σημείων, τὰ ὁποῖα θίγει ὁ Bin Gorion, δεικνύει τὸ ἀντίθετον: Τὸ Δευτ. 27,17, παράλληλον πρὸς Δευτ. 19,14, προϋποθέτει τὴν ἐγκατάστασιν τοῦ λαοῦ ἐν τῇ χώρᾳ καὶ δεικνύει βραδυτέραν ἐποχὴν ἢ ἡ ἀόριστος ἐκφρασις «οὐ κλέψεις» τοῦ δεκαλόγου. Ἀντὶ τοῦ ἀορίστου «οὐ μοιχεύσεις» τοῦ δεκαλόγου ἔχομεν ἐνταῦθα πέντε σχετικὰς διατάξεις, ὅπερ δεικνύει ὅτι ὁ σ. τοῦ δωδεκαλόγου εἶχεν ἤδη ἱστορικὰς ἀφορμάς, ἢ τοῦλάχιστον ἐφοβεῖτο μήπως ἐν τῷ μέλλοντι τοιαῦτα παρουσιασθῶσι, πλέον συγκεκριμένως νὰ ὀρίσῃ τὴν ἀόριστον ἐκφρασίαν τοῦ δεκαλ. καὶ ἐμφαντικῶς ν' ἀπαγορεύσῃ τὴν μείξιν μεταξὺ στενωπῶν συγγενῶν, ὅπερ δεικνύει ὅτι ὁ σ. τοῦ δωδεκ. εὐρίσκειτο ἤδη εἰς ἐποχὴν, καθ' ἣν ὁ Ἰσρ. λαὸς εἶχεν ἔλθει ἢ ἐπρόκειτο νὰ ἔλθῃ εἰς ἐπικοινωνίαν μετ' ἄλλων λαῶν, παρ' ὧν ὑπῆρχεν ὁ φόβος νὰ παραλάβῃ τὸ ἔθιμον τοῦτο, πάλιν ἐν σημείον, ὅτι ὁ δεκαλ. προσαρμόζεται εἰς προγενεστέραν ἐποχὴν. Ἐκβεβιασμένη δὲ εἶνε ἡ ἐρμηνεία, τὴν ὅποιαν δίδει ὁ Bin Gorion εἰς στίχ. 24 καὶ 25 τοῦ αὐτοῦ κεφαλ. δεχόμενος ὅτι ἐνταῦθα ἐν ἀμφοτέροις τοῖς στίχοις, πρόκειται περὶ διατάξεως, ἀφορώσης τὸν φόνον, τὸν διαπραττόμενον ἐναντίον φονέως, καταφυγόντος εἰς μίαν τῶν ἐλευθέρων πόλεων. Εὐνόητον δ' εἶνε τὸ συμπέρασμα, τὸ ὁποῖον ἐξάγει ἐκ τῆς τοιαύτης ἐρμηνείας, ὅτι δηλ. ἡ διάταξις αὕτη, καθ' ἣν τὸ δίκαιον τῆς ἐκδικήσεως τοῦ χυθέντος αἵματος ἴσχυεν, δεικνύει ἀρχαιότεραν ἐποχὴν τῆς τοῦ δεκαλόγου, καθ' ἣν ἕκαστος φόνος ἦτο ἀπηγορευμένος. Ἐν πρώτοις οἱ δύο στίχοι δὲν ἔχουσιν ὑπ' ὄψιν μίαν καὶ τὴν αὐτὴν περίπτωσιν. Ἐν τῷ στίχ. 25 ἐννοοῦνται οἱ κριταὶ (ὡς ἐπίσης καὶ ἐν στίχ. 19), οἱ λαμβάνοντες δῶρα πρὸς εἰς θάνατον καταδικὴν ἀθώου ἀνθρώπου. (πρβλ. παρὰλλ. Δευτ. 18, 19 οὐδαμοῦ ὁ εἰς ἐλευθέρων πόλιν καταφυγῶν φονεὺς, καὶ ὁ ἐκ προμελέτης καὶ ὁ ἐξ ἀμελείας, χαρακτηρίζεται ὡς «νέφες δάμ νακί»). Ἐν δὲ τῷ στίχ. 24 πρόκειται περὶ τοῦ ἐκ προμελέτης φόνου (πρβλ. παρὰλλ. Δευτ. 19, 11), οὐδὲν λέγεται οὔτε περὶ ἐλευθέρων πόλεως, οὔτε περὶ τοῦ ἐν αὐτῇ καταφυγόντος φονέως. Ὁ τονισμὸς ἐν τῷ στίχῳ τούτῳ τῆς λέξεως σα ἰ θ ε ρ, ἐν τῇ αὐτῇ ἐννοίᾳ πρὸς τὸ ἐν Δευτ. 19, 11 ὁῖμα ἀ ρ α β, ἀφίνει νὰ ἐννοηθῇ, ὅτι ἤδη γίνεται διάκρισις μεταξύ τοῦ ἐκ προμελέτης καὶ ἐξ ἀμελείας φόνου· ὁπότε δέον νὰ τεθῇ τὸ ἐρώτημα ἐάν ἡ ἀντίληψις αὕτη εἶνε ἀρχαιότερα τῆς

ὑπὸ τῆς γενικῆς ἀπαγορεύσεως τοῦ φόνου ἐν τῷ δεκαλόγῳ ἐπιπροσωποποιή-
νης. Βεβαίως ὁ δεκαλ. ἀγνοεῖ τὴν διάκρισιν τοῦ ἐκ προμελέτης καὶ ἐξ ἀμε-
λείας φόνου, μὴ λαμβάνων ὑπ' ὄψιν τὰ αἷτια. Ἐκλαμβάνει τὴν πράξιν μόνον
ἀπὸ ἀντικειμενικῆς ἀπόψεως. Ἡ τοιαύτη δ' ἀντίληψις ἀντεκρίνεται πλη-
ρέστατα πρὸς τὴν περὶ τοῦ κακοῦ ἰδέαν τῆς Π. Α. καὶ ἔν τῷ κειμένῳ πε-
ριέχεται ὡς π. ἀντικειμενικόν, οἱ δὲ πάσα διάπραξις αὐτοῦ θεόν νὰ τιμωρηθῇ
ἀσχετῶς πρὸς τὰ ἐλατήρια τὰ προενησάντα αὐτὴν (πρβλ. τὴν ἐν Γεν. 20,
ἐξ καὶ 1 Σαρ. 14, 24 ἐξ. διήγησιν Ἐντεῦθεν καταγορεύεται διατι καὶ τὰ ζῶα
τιμωροῦνται). Ἡ διάκρισις ὁμως μεταξὺ τοῦ ἐξ ἀμελείας καὶ ἐκ προμελέτης
φόνου σημαίνει. ὅτι λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν καὶ ὁ ὑποκειμενικὸς χαρακτήρ τῆς
πράξεως, ὅπερ δεικνύει πρόδον, ὑψηλοτέραν ἀντίληψιν τῆς ἐννοίας τῆς ἐνο-
χῆς καὶ πλεόν φιλόανθρωπων χαρακτήρα. Ἐπομένως ἡ ἐν τῷ δεκαλ. ἀντίλη-
ψις ἀνάγεται εἰς ἀρχαιότεραν ἐποχὴν ἢ ὁ δωδεκ., ὅστις ἤδη γνωρίζει τὴν
διάκρισιν μεταξὺ ἐκ προμελέτης καὶ ἐξ ἀμελείας φόνου.—Τὸ τέλος τῆς πρα-
γματείας σφραγίζεται οἰασθῆποτε ἐπιστημον. ἀξίας, ὅταν πρὸς ἀπόδειξιν τῆς
ὑποθέσεως, ὅτι ὁ Μωϋσῆς ἐφρονεῦθη ὑπὸ Ἰησ. Ν., προσάγωνται ὡς ἀποδεί-
ξεις χωρία ἐκ τοῦ Hirsch καὶ Goethe. B. M. B.

H. Meinhold, Der Dekalog, Giessen 1927.

Ἐν τῇ μικρᾷ ταύτῃ διατριβῇ πραγματεύεται ὁ σ. τὸ ζήτημα τοῦ χρόνου
τῆς συστάσεως τοῦ δεκαλόγου (ἐξ. 20, 2-17), ὅπερ ἀπετέλεσεν ἐσχάτως ἀντι-
κειμενον ζωηρᾶς ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης. Ἐνῶ προηγουμένως ἰσχυρῶς ὑπε-
στηρίζετο ἡ γνώμη, ὅτι ὁ δεκαλ. εἶνε ἔργον τῆς οὕτω καλοφαιμένης Ἐλωϊκῆς
πηγῆς, προελθὼν ἐκ τοῦ κύκλου τῶν προφητῶν, ἤρχισεν ἐσχάτως νὰ τονί-
ζηται ὁ ἀρχαῖος αὐτοῦ χαρακτήρ, ἡ δὲ σύστασις αὐτοῦ ν' ἀγάγεται εἰς πολὺ
προγενεστέρους χρόνους καὶ δὴ εἰς αὐτὴν τὴν Μωσαϊκὴν ἐποχὴν Ὁ σ.
συντόμως διερευνῶν τοὺς μέχρι τῆς 3ης ἐκατ. συγγραφεῖς τῆς Π. Α. εὐρί-
σκει ὅτι ὁ δεκαλόγος ὡς ὁ λ ο ν εἶνε ἄγνωστος πᾶσι τοῖς μέχρι τοῦ 600 π.Χ.
συγγραφεῦσι τῆς Π. Α. παρ' οἷς οὐδὲ τὸν ἐλάχιστον ἐπ' αὐτοῦ ὑπαινιγμὸν
δυνάμεθα νὰ εὑρωμεν. Κατὰ τὸν σ. ὁ δεκαλ. ἀποτελεῖται ἐκ δύο μερῶν,
ἂν τὸ πρῶτον, ἐν τῷ ὁποίῳ ὁμιλεῖ ὁ Jahve, εἶνε τὸ ἀρχαιότερον, δυνάμε-
νον ν' ἀνήκῃ καὶ εἰς αὐτὴν τὴν Μωσαϊκὴν ἐποχὴν. Μετὰ τούτου ἠγάθη σειρά
ὀλόκληρος διατάξεων, ἄλλης προελεύσεως, ἐν μορφῇ ἀπαγορεύσεων, αἵτινες
σκοποῦσι νὰ διδάξωσι τὸν λαὸν τὰ ἠθικὰ αὐτοῦ καθήκοντα καὶ τὰς ὑπο-
χρεώσεις πρὸς τὴν λατρείαν. Ἐπομένως, κατὰ τὸν σ., ἐν τῷ δεκαλόγῳ συ-
νηνώθη ἀρχαῖον ὑλικὸν μετὰ πολὺ νεωτέρου, προελθόντος ἐκ τῆς οὕτω κα-
λουμένης Δευτερονομικῆς Σχολῆς, ἧς ὁ Δεκαλόγος, ὡς ὁ λ ο ν, ὡς συλ-
λ ο γ ῆ, ἔργον εἶνε. Ὡς χρόνον δὲ τῆς τοιαύτης συστάσεως δέχεται ὁ σ. τὸν
χρόνον τῆς Βαβυλωνίου αἰχμαλωσίας. Οὕτω ὁ σ. λαμβάνει μέσην θέσιν με-
ταξὺ τῶν δύο ἀντικρῆ ἰσταμένων ἀντιλήψεων. Ὁ ἀναγινώσκων τὴν πραγ-
ματεῖαν δύναται εὐκόλως νὰ παρατηρήσῃ ὅτι σπουδαία τινα ζητήματα συν-
τόμως ἐξετάζονται. Τοῦτο ὁμως δικαιολογεῖται, διότι ἡ παροῦσα πραγματεῖα
εἶνε λόγος, τὸν ὁποῖον ὁ σ. ὡς πρῦτανις ἐξεφώνησεν, εἰς τοιαύτας δὲ περι-
ριστάσεις δὲν ἔχει τις τὸν ἀπαιτούμενον χρόνον πρὸς εὐρείαν διαπραγμά-
τευσιν τοιούτων ζητημάτων. Τοῦτο δὲ θ' ἀντελήφθη καὶ ὁ ἴδιος ὁ σ., διὰ
τοῦτο καὶ προσέθεσεν ἐν τέλει πληθὺν μακρῶν παρατηρήσεων. B. M. B.

Zeitschrift für die alttestamentliche Wissenschaft. N. F. 3Bd. 1926. Heft 3)4.

Ἐκ τῶν ἐν τοῖς τελευταίοις ἐκδοθεῖσι τεύχεσι περιεχομένων πραγματειῶν
τοῦ περιοδικοῦ τούτου σημειοῦμεν τὰς ἐξῆς:

1) *Karl Budde, Das Deuteronomium und die Reform König Josias.*

Ἐν τῇ ἐκτενῇ ταύτῃ διατριβῇ πραγματεύεται ὁ σ. τὸ ζήτημα τῆς σχέ-
σεως τοῦ Δευτερονομίου πρὸς τὴν ἐν 2 Βασ. κεφ. 22 καὶ 23 (Ο' = 4 Βασ.

22 καὶ 23) ἀναφερομένην θρησκ. μεταρρυθμίσειν τοῦ βασιλέως τοῦ Ἰουδα Ἰωσία. Ἐνῶ μέχρι πρό ὀλίγων ἐτῶν ἐπεκράτει ἐν τῇ Διαμαρτυρομένη θεολογίᾳ ἡ ὑπὸ τοῦ De Wette διατυπωθεῖσα καὶ ὑπὸ τοῦ Wellhausen ἀρτιώτερον ἀναπτυχθεῖσα ὑπόθεσις, ὅτι τὸ Δευτ. εἶνε αὐτὸ τοῦτο τὸ ὑπὸ τοῦ Χελκίου ἀνευρεθὲν βιβλίον τοῦ νόμου, ἤρχισε κατὰ τὰς δύο τελευταίας δεκαετηρίδας ἰσχυρῶς ν' ἀμυρσοβητῆται ἡ ὁρθότης αὐτῆς, νέαι δὲ γὰρ διατυπωθεῖσαν καὶ τὸ ὅλον ζήτημα ἀπετέλεσεν ἀντικείμενον ἐπιστημονικῆς ἐρεῦνης, χωρὶς νὰ καταστῇ δυνατὸν πᾶσαι αἱ μέχρι τοῦδε γεγόμενα ἐργασίαι νὰ καταλήξωσιν εἰς ἀναμυρσοβήτητον ἐπιστημονικὸν συμπέρασμα. Ἐν τῷ πρώτῳ μέρει ἐξετάζων ὁ σ. τὸ ζήτημα, ἐὰν τὸ Δευτ. ἀπαιτῇ πράγματι τὴν συγκέντρωσιν τῆς λατρείας ἐν ἐνὶ τόπῳ, προσπαθεῖ ν' ἀναίρεσῃ τὴν γνώμην τοῦ Th. Oestreicher, ὅστις ἐκλαμβάνων τὸ ἄρθρον ἐν τῷ ἐπιμάρῳ χωρίῳ Δευτερ. 12,14 οὐχὶ ὡς ὀριστικὸν ἀλλ' ὡς γενικὸν ἠθέλησε ν' ἀποδείξῃ, ὅτι τὸ Δευτερ. οὐδόλως ἀπαιτεῖ τὴν ἐν ἐνὶ τόπῳ συγκέντρωσιν τῆς λατρείας, προβαίνει ὁ σ. εἰς τὴν ἐξέτασιν ἂν καὶ ἡ ἐν 2 Βασ. 22,23 ἀναφερομένη μεταρρυθμίσις τοῦ Ἰωσία ἀπῆται τοιαύτην συγκέντρωσιν. Ἀποκρούει κατ' ἀρχάς ἐντόνως ὁ σ. τὴν ὑπόθεσιν τοῦ Hölischer, ὅστις διακρίνων ἐν τῇ σχετικῇ διηγήσει δύο πηγὰς, μίαν ἀρχαιότεραν, περιέχουσαν τὴν διήγησιν τῆς εὐρέσεως τοῦ βιβλίου τοῦ νόμου, καὶ μίαν νεωτέραν, περιλαμβάνουσαν τὴν διήγησιν τῆς μεταρρυθμίσεως καὶ ἀναγομένην εἰς τὴν μετὰ τὸ 586 ἐποχὴν, δέχεται ὡς χρόνον συγγραφῆς τοῦ Δευτερ., ὅπου καὶ κατ' αὐτὸν ἀπαιτεῖ τὴν συγκέντρωσιν τῆς λατρείας εἰς ἓνα μόνον τόπον, τὴν μετὰ τὴν αἰχμαλωσίαν περίοδον. Τονίζει δ' ἔπειτα ὁ σ. τὸ ἐνιαίον τῆς διηγήσεως καὶ ζητεῖ πολλαχῶς ν' ἀποδείξῃ, ὅτι ἡ ὑπὸ τοῦ Ἰωσία μεταρρυθμίσις ἀπῆται τὴν συγκέντρωσιν τῆς ὅλης λατρείας τοῦ Jahve ἐν ἐνὶ τόπῳ. Οὕτω ἀφοῦ ὡς βέβαιον ὁ σ. θεωρήσῃ, ὅτι καὶ τὸ Δευτ. καὶ ἡ ἐν 2 Βασ. 22 ἐξ διηγήσεως ἀπαιτοῦσι περιορισμὸν τῆς λατρείας ἐν ἐνὶ τόπῳ, ἐξετάζει ἐν τῷ τελευταίῳ μέρει τὴν σχέσιν τοῦ Δευτερ. πρὸς τὴν μεταρρυθμίσειν τοῦ Ἰωσία. Μετὰ μακρὰν ἐρευναν τοῦ ζητήματος καταλήγει εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι τὸ Δευτ. ἐν τῇ ἀρχικῇ αὐτοῦ μορφῇ εἶνε ἔργον τῶν μετὰ τὸν Ἰωσή προφητῶν, ἡ τελευταία δ' αὐτοῦ ἐπεξεργασία ἐγένετο ἐκ συμφώνου μετὰ τῶν ἱερέων τοῦ ναοῦ ὀλίγον πρὶν τῆς δημοσιεύσεως αὐτοῦ.

2) W. Staerk, Zum Ebed Jahwe—Problem.

Τὸ πρόβλημα τοῦ ἐν Ἑσαιοῖ «δοῦλον τοῦ Θεοῦ», ἔνεκα τῆς προφητικῆς καὶ ἱστορικῆς αὐτοῦ σημασίας, ἀπετέλεσε πάντοτε ἀντικείμενον ἐπιστημονικῆς ἐξετάσεως καὶ ἐν τῶν δυσκολωτέρων καὶ πολυπλοκωτέρων ζητημάτων τῆς Π. Α. Αἱ κατὰ καιροὺς ἐπιχειρηθεῖσαι λύσεις αὐτοῦ, ἐκ διαφόρων προϋποθέσεων ὁρμώμεναι, παρέμειναν ἀπλᾶ ἀπόπειραι. Τὸ ζήτημα ἐπανήλθε καὶ πάλιν σήμερον ἐν τῷ μέρει τῆς ἐπιστημ. ἐρεῦνης διὰ τῶν ἐκτενῶν ἐπ' αὐτοῦ ἐργασιῶν τοῦ J. Fischer. (Alttestam. Abhandl Bd. VI Heft 4—5 καὶ VIII Heft. 5 Münster 1916 καὶ 1922), ὅστις προσεπάθησε ν' ἀποδείξῃ, ὅτι ἡ λέξις Ebed (=δοῦλος) ἐν τοῖς ἕσασιν, τοῖς ἐν κερ. Ἑσ. 40—55 περιεχομένοις, δὲν ἔχει περιληπτικὴν σημασίαν, ἀλλ' ὅτι ὁ προφήτης ἐννοεῖ ἐν πρόσωπον, τὰ δὲ ἕσματα ἀποτελοῦσι κύκλον ἐξελισσομένων προφητιῶν, ἀναφερομένων εἰς τὸν μέλλοντα Μεσσίαν. Ὀλίγον βραδύτερον ἐπὶ τῶν ἰχνῶν τοῦ J. Fischer βαδίζων ὁ W. Rudolph ἐδημοσίευσεν (ἐν τῇ Zeitsch für Alttest. Wissensch. N. F. II Bd. 1925. σ. 90 ἐξ.) πραγματείαν, ἐν ᾗ δεχόμενος καὶ αὐτὸς ὅτι ἡ λέξις Ebed βραδύτερον προσέλαβε περιληπτικὴν σημασίαν, προσπαθεῖ νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν ὑπ' αὐτοῦ προβαλλομένην ὑπόθεσιν, ὅτι ὁ προφήτης ἔχει ὑπ' ὄψιν σύγχρονον αὐτῷ πρόσωπον. Ἀκριβῶς τὴν ὑπόθεσιν ταύτην ζητεῖ πολλαχῶς ν' ἀναίρεσῃ ὁ W. Staerk ἐν τῇ ἀνω σημειωθεῖσῃ πραγματείᾳ. Κατ' αὐτὸν περιέχουσι τὶ τοῦ μυστηριώδους, ὁ προφήτης ὁμιλεῖ «περὶ μυστικοῦ τινος τῆς φείας διακυβεύσεως ἐν τῇ ἐποχῇ τῆς ἱστορίας τοῦ λαοῦ αὐτοῦ, ἐν τῇ ὁποίᾳ ὁ δοῦλος ἐκεῖνος ἴστατο, ἴσταται καὶ θὰ ἴσταται ἀκόμῃ».

*Τὸ περιεχόμενον καὶ ἡ μορφή τῶν ἀσμάτων, παρατηρεῖ ὁ σ., ὑπομνησθεὶς εἰς τὸν ἐρμηνευτὴν καὶ τὸν ἱστορικόν, ἰστάμενον παρὰ τὰ ὄρια τῆς ἐρμηνευτικῆς αὐτοῦ δυνάμεως, τὸ *ignoramus et ignorabimus*. Τοῦτο ἄλλως δὲν σημαίνει ἀπόλειαν, διότι τὸ "Πο. 52, 13 εἰς. κατανοεῖται e conspectu crucis.

3) *Paul Humbert, Essai d'analyse de Nahoum 1, 2—2, 3.*

*Ἐκ τῆς ἀναλύσεως Ναοὺμ 1, 2—2, 3 προσπαθεῖ ὁ σ. νὰ καταδείξῃ, ὅτι πρόκειται ἐνταῦθα περὶ ἕνουν πανηγυρικοῦ ἐπὶ συγχρόνοις τῷ προφήτῃ γεγονόσιν, ἐπὶ τῇ καταστροφῇ τῆς πρωτεύουσας τοῦ Ἀσσυρ, κράτους (Αὐγουστ. 612) κατ' ἀκολουθίαν ἀνάγει τὴν συγγραφὴν τοῦ βιβλίου εὐθύς ἀμέσως μετὰ τὴν πτώσιν τῆς Νινευῆ. Ἐκ τοῦ 2, 1 δὲ ὁρμώμενος ὑποθέτει ὅτι τὸ βιβλίον τοῦ Ναοὺμ θὰ ἐχρησίμωσεν ὡς λειτουργικὸν βιβλίον κατὰ τὴν μεγάλην ἐορτὴν τοῦ νέου ἔτους τοῦ 612, ἥτις ὅμως ἔξαιρετικῶς κατ' ἔκεινο τὸ ἔτος θὰ ἐωρτάσθη ἐντεῦθεν καὶ ὀρίζει ἀκριβέστερον τὸν χρόνον τῆς συγγραφῆς, φθινόπωρον 612.

B. M. B.

Die Religion in Geschichte und Gegenwart. *Ἐκδ β' τῇ συνεργασίᾳ A. Bertholet (ἱστορία καὶ φαινομενολογία τῶν θρησκειῶν), H. F a b e r (πρακτικὴ θεολογία, παιδαγωγικὴ κλπ) καὶ H. S t e r p h a n (συστηματικὴ θεολογία, φιλοσοφία, κοινωνικαὶ ἐπιστῆμαι).

Ἀπὸ τινος χρόνου ἤρχισαν ἐκδιδόμενα τὰ πρῶτα φυλλάδια τῆς β' ἐκδόσεως τοῦ περισπουδαστοῦ τούτου λεξικοῦ Συμφώνως τῇ ἀγγελίᾳ τῶν νέων ἐκδοτῶν, τὸ θεολογικὸν τοῦτο λεξικὸν ἐκδίδεται ἤδη σχεδὸν τελείως ἐπεξεργασμένον. Ὁ εἰδικὸς σκοπὸς καὶ ἡ ἰδιορρυθμία τοῦ λεξικοῦ τούτου εἶναι ἤδη γνωστὴ ἀπὸ τῆς πρώτης αὐτοῦ ἐκδόσεως. Τοῦτο προτίθεται νὰ εἰσαγάγῃ τὸν ἀναγνώστην εἰς τὰ κεφαλαιώδη θεολογικὰ ζητήματα καὶ τὴν σπουδαιότεραν θρησκευτικὴν κίνησιν τῆς τε παλαιᾶς, ἰδίως ὅμως τῆς συγχρόνου ἐποχῆς, ὄλων τῶν θρησκειῶν. Ἡ β' ἐκδοσις πραγματεύεται κυρίως περὶ τῆς σημερινῆς ἐμφανίσεως οὐ μόνον τοῦ Χριστιανισμοῦ ὑπὸ πάσας αὐτοῦ τὰς ὄψεις, ἀλλὰ καὶ τῶν ἄλλων θρησκειῶν, αἱ ὁποῖαι ἐξετάζονται κατὰ τὰ νεώτατα πορίσματα τῆς ἱστορίας, φιλολογίας καὶ φιλοσοφίας τῶν θρησκειῶν. Ἡ ἐκδοσις αὕτη εἰς ἣν συμμετέχουσι νέοι εἰδικοί συνεργάται, ἐν οἷς διακρίνονται καὶ τινες παπικοὶ θεολόγοι, ἤρξατο ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ τρέχοντος ἔτους, ὑπολογίζεται δ' ὅτι τὸ ἔργον θὰ εἶναι ἔτοιμον περὶ τὰ τέλη τοῦ 1931.

*Ἡ ποικιλία τοῦ περιεχομένου τῆς ἐκδόσεως ταύτης καταστρέφει πῶς τὴν ἐνότητα τοῦ ἔργου. Εἰς τινὰ ἄρθρα ἡ παρεχομένη βιβλιογραφία εἶναι λίαν ἀξιόλογος (ὡς π. χ. «σημασία τῆς θείας Εὐχαριστίας διὰ τὴν σήμερον» κλπ.). Σημαντικὴ βελτίωσις παρατηρεῖται ὡσαύτως ὡς πρὸς τὸ ποιὸν καὶ τὴν ἔκτασιν σπουδαίων τινων ἄρθρων, ὡς Aberglaube, Afrika, Altar κλπ. ἐτέρων ὅμως ἄρθρων, ὡς Abendmahl, Abraham, Aegypten (θρησκεία), ἡ ἔκτασις περιορισθῆ πῶς, χωρὶς ἐκ τούτου ὅμως νὰ παραληφθῆ οὐσιώδεις τι ἐκ τῶν θεμάτων τούτων. Παρατηρεῖται ὡσαύτως νέον πλούσιον ὕλικόν εἰς τινὰ ἄρθρα ὡς Ablass im modernen Katholizismus (ὑπὸ Fendt), Aitchristliche Kirche (ὑπὸ Lietzmann) κλπ. Ὡς ἐκ τούτου τὸ λεξικὸν τοῦτο δύναται νὰ θεωρηθῆ ὡς χρησιμώτατον βοήθημα καὶ ἐφόδιον διὰ πάντα σύγχρονον θεολόγον, ἂν καὶ ὁ χαρακτὴρ αὐτοῦ παραμένει πάντοτε π ρ ο τ ε σ τ α ν τ ι κ ὸ ς. Οὕτω π. χ. ἐν τῷ ἄρθρῳ A l e g l a u b e (δαισιδαμονία) θεωρεῖ ὁ ἀρθρογράφος ὡς δαισιδαμονίας τὴν τιμὴν τῶν ἁγίων καὶ τῶν λειψάνων, ἃς κατήργησεν ἡ Μεταρρυθμισις. Οὕτω ἐν φ οἱ συντάκται θέλουσι νὰ παρουσιάσωσι τὰς μελέτας αὐτῶν ὡς ἀ ν τ ι κ ε ι μ ε ν ι κ ᾶ ς περιπτώσεις οὐχὶ σπανίως εἰς ὑποκειμενικότητας. Πρῶ. καὶ τὸ ἄρθρον Abendmahl κλπ. ὡσαύτως οὐκ ὀλίγα παραδείγματα παρατηροῦνται.

Κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ἐσημειώθη νέα ἐκδοσις καὶ τοῦ ὡσαύτως σπουδαίου ἀγγλικοῦ λεξικοῦ τῶν Γραφῶν «A new Standard Bible Dictionary» (προηγουμένη ἐκδοσις 1909).

Δ. Μ.